

SNOW DOKTOR JÁRVÁNYOS KARTOGRÁFIÁJA

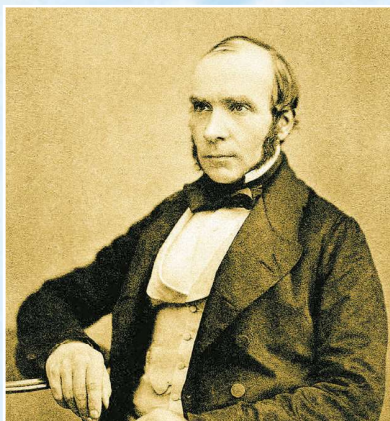
Miközben az egész világ a koronavírus okozta járványra figyel, tanulságos felidézni a korábbi ragályok terjedésével kapcsolatos vizsgálatokat. A XIX. században még Európában is fel-felbukkant a félelmetes betegség, a kolera. Az 1854-es londoni járvány oknyomozó vizsgálatának eredményeit John Snow angol orvos nagyhatású tematikus térképen szemléltette. Műve a korszerű adatábrázolási módszerek mérföldköve: egyszerre kutatási eszköz és az adatok összefoglaló bemutatása, s mint ilyen, a digitális világban naponta feltűnő vizualizációk jobb megértését szolgálja.

A kolera, ez a félelmetes betegség 1853 augusztusának utolsó napjaiban ütötte fel ismét a fejét Londonban, a *Soho* negyedben. A járvány csütörtökön vagy pénteken kezdődött, de mire az első hírek eljutottak a közelben lakó orvoshoz, *John Snow*-hoz, már szeptember 3-án, vasárnap volt. A doktor rögtön a helyszínre sietett, ahol ekkorra már olyan sok volt a halálos áldozat, hogy a lakosok tömegesen menekültek a környékről...

Nyomozás a Broad Streeten

A korszak orvostudománya még nem sokat tudott a fertőző betegségekről és azok gyógyításáról. A korabeli elméletek szerint a kolera okozója a „miazma”, vagyis a rossz levegő volt. A köztisztasági állapotok – különösen a nagyvárosok szegénynegyedeiben – valóban igen rosszak voltak. *John Snow* azonban nem hitt ebben az elméletben. Meggyőződése volt, hogy a kolera a szennyezett vízzel terjed. Ezért már aznap este mintát vett a londoni kerület közkutáiból, mindegyiket a *Broad Street* (ma: *Broadwick Street*) sarkán állóból, mert ennek környékén volt a legtöbb haláleset.

Másnap bement a kórházi anyakönyvi hivatalba, ahol kímásolta az előző héten elhunyt nyolcvanhárom ember nevét és lakcímét. Első pillantásra is látta, hogy gyanúja alapos: hetvenhárom esetben az áldozatok lakhelye a *Broad Streeten* lévő közkút közvetlen közelében volt. Ezután listával visszament az érintett körzetbe, és hosszas kérdezősködés után

John Snow (1813–1858) portréja 1857-ben

megtudta, hogy közülük hatvanhároman biztosan ittak a kút vizéből. A víz-minta vizsgálata azonban – a korabeli mikroszkópos technika korlátai miatt – nem tudott döntő bizonyítékot szolgáltatni a fertőzés okára vonatkozóan.

Így az orvosnak egyetlen lehetősége maradt: azt kellett bizonyítania, hogy az elhunytak mindegyike ivott a fertőzött vízből. Ez nem volt egyszerű feladat, mivel a kolerában elhunytak száma 197 volt. Döntő többségük lakhelye három perc járásra volt a *Broad Street* sarkán álló kúttól, ám akadtak meglehetősen távol eső címek is a listában. Az özvegy *Susanna Eley* például a *Hampstead* kerületben lakott. Csakhogy az unokaöccse rendszeresen vitt neki a kútból származó, palackozott vizet, amelyet üdítőitalként fogyasztott, mivel megszokta az ízét. Megkínálta a látogatóját is – mindketten meghaltak, ahogyan az a három

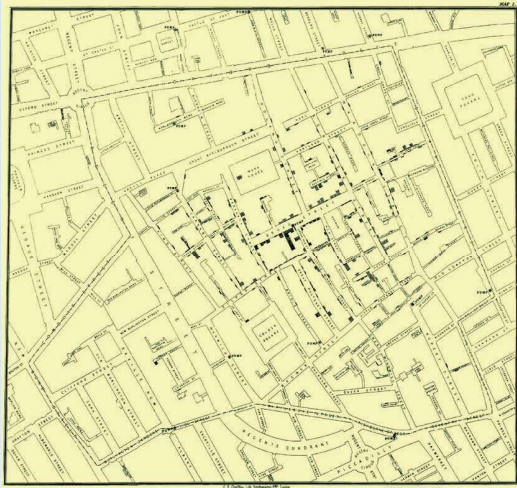
tanulófiú is, akik iskolába menet a *Broad Streeten* haladva, csak beleittak a kút vizébe. Voltak azonban ellenkező esetek is, mint például a kúthoz közeli dologház, ahol több mint félszázan tartózkodtak és csupán öt áldozatot ragadt el a kór. A doktor megtudta: saját kútjuk volt. A még közelebbi sörfőzde munkásaiból pedig egyetlen egy sem betegedett meg, mivel ők csakis sört ittak, és a vízhez nem nyúltak...

Szeptember 6-án *Snow* doktor felszólalt a körzeti elöljárók gyűlésén és – bemutatva nyomozásának addigi eredményeit – megpróbálta meggyőzni őket, hogy a járvány forrása a fertőzött közkút, ezért annak nyomókarját azonnal el kell távolítani. Az eljáróság, akik között orvos is akadt, nem hitt neki, és a miazma elleni védekezésnek mészport szóratott az utcákra. Arra gondolva pedig, hogy a kút lezárása már nem ront a helyzeten, végül mégis eltávolították a nyomókart – és a járvány napokon belül megszűnt a környéken. A látványos fejlemény azonban nem győzte meg a hatóságokat és az orvosokat sem arról, hogy *Snow*-nak volt igaza. Ellenkezőleg: a gyorsan kiküldött vizsgálóbizottság véleménye szerint a „miazmatikus” kipárolgás kiváltó oka egy nyáron ázott lefolyó volt, „amely megmozgatta az 1665-ös nagy járványban meghalt emberek maradványaival átitatott talajt”.

Kolera és kloroform

Snow doktor így tovább küzdött azért, hogy elmélete helyességét bizonyítsa. Az egyszerű munkáscsaládból

John Snow koleratérképe (1854)

származó John Snow 1813-ban született Yorkban. Éles esze és tanulásra való fogékonysága miatt szülei áldozatos támogatásával tanulhatott. Korán elhatározta, hogy orvos lesz. Már tizen-négy éves korában segédorvosként dolgozott Newcastle-ben, Hardcastle doktor mellett, aki 1831-ben, amikor kolerajárvány tört ki, sokszor a tizen-nyelc éves segédjét küldte ki a betegek-hez. Snow ekkor személyesen is meg-tapasztalta, hogy a korabeli orvostudo-mány eszközei, az érvágás, bors, ópium vagy a brandy mennyire haszontala-nok e ragályos betegség leküzdésére. Minden bizonnyal ekkor határozta el, hogy megfejti a rejtélyes kór titkát.

A következő másfél évtizedben keményen tanult, megszerezte az or-vosi képesítést és Londonba költözött,

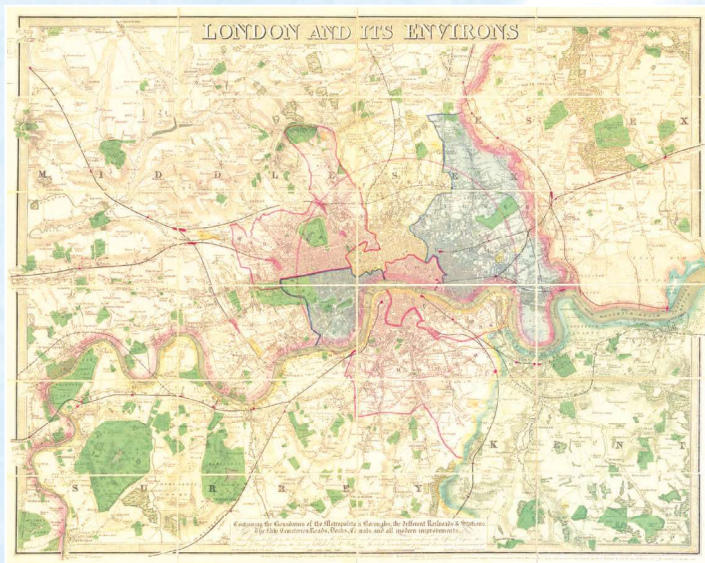

ahol praktizált és folytatta a kutatást. Magányos ember volt, társadalmi éle-te szinte kizárólag a járvány okáról szakmai körökben folytatott vitákra korlátozódott. Ifjúkori megfigyelései alapján Snow ugyanis arra következtetett, hogy a kolerát nem okozhatja a rossz levegő, mivel mélyen, a bá-nyákban dolgozó munkások is meg-betegedtek. Véleménye szerint nem

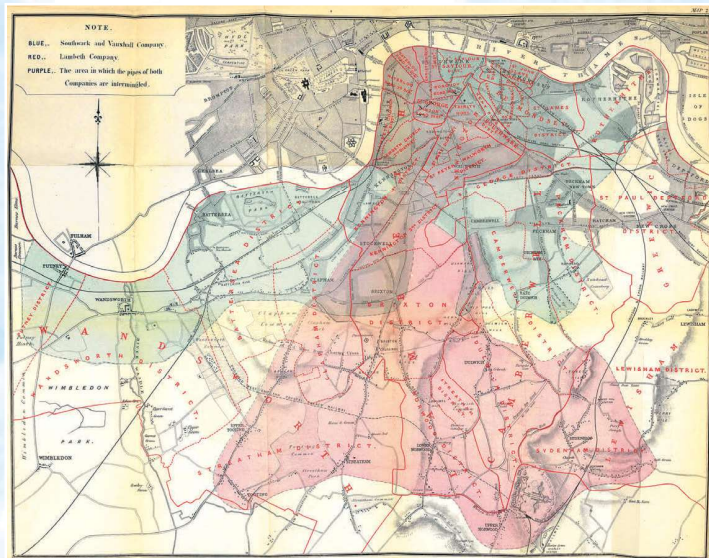
az általánosan elfogadott „miazma”, hanem inkább vízben élő, parányi csí-ralények okozzák a megbetegedéseket.

Amikor 1848-ban ismét kolerajár-vány tört ki Londonban, Snow dok-tor járványügyi nyomozásba kezdett. Megtudta, hogy az első áldozat Ham-burghból érkezett, majd a szobáját utá-na elfoglaló férfi is megbetegedett. Mivel valamennyi meglátogatott

London és környéke Cheffins térképén (1847)

Londoni vízszolgáltató társaságok területei a „Nagy Kísérlet” térképén (1854). A lila színnel jelölt területen mindkét társaság szolgáltatót ivó-vízet. 1852-ben a Lambeth Társaság (piros) áthelyezte a vízvételi helyét, így tisztább ivóvizet szolgáltatott.

betegnél emésztési gondok voltak az első tünetek, úgy gondolta, a mérgező anyag étellel vagy itallal jutott be a szervezetükbe. A következő évben eredményeit saját kiadású, *A kolera terjedéséről* című könyvecskéjében adta közre. Orvosi körökben a munkát egy elméleti lehetőség alapos vizsgálataként elismeréssel fogadták, de a szakmai közvélemény továbbra is kitartott a miazma-teória mellett. Snow ezután másik szakterületéhez, az aneszteziológiához fordult, és alapos, kísérletező módszerével jelentős szakmai hírnevet szerzett. 1853-ban altatóorvos volt Viktória királynő születésénél.

A Nagy Kísérlet a vízzel

Amikor azonban ugyanazon év augusztusában ismét kolerajárvány tört ki London déli részén, abban a kerületben, ahol Snow maga is praktizált, úgy érezte, eljött az alkalom, hogy bizonyítson. A kerületben ugyanis két magántársaság vizét itták a lakosok. Bár mindkét társaság a Temzéből szivattyúzta a vizet, a *Southwark és Vauxhall Társaság* a folyó csatornavízzel szennyezett részéből, míg a *Lambeth Társaság* a tisztább, felsőbb szakaszról. Ezután Snow kollégája, Whiting doktor segítségével felkereste minden áldozat lakóhelyét, hogy megtudja, abban a házban melyik társaság vizéből ittak. A 334 elhunytból 286 a Southwark

és Vauxhall szennyezett vízből ivott, míg mindössze 14-en fogyasztották a Lambeth-féle vizet...

Csak hogy abban a korban az efféle statisztikai bizonyítékokat nem tartották meggyőzőnek, mert az orvosok véleménye szerint Snow nem bizonyította közvetlenül, hogy a „mérgezés” forrása a víz volt. A „Nagy Kísérlet” követően tört ki a járvány a Broad Streeten és környékén. Ekkorra Snow már biztos volt abban, hogy a járvány forrása a fertőzött víz, csak azt nem tudta, hogyan győzze meg igazáról kollégáit és a közvéleményt.

Amikor 1854 novemberében a már említett műve, *A kolera terjedéséről* második kiadását készítette elő, eszébe jutott, hogy az összegyűjtött statisztikai adatokat térképen ábrázolja. Térképét 1854. december 4-én mutatta be először a Londoni Járványügyi Társaság előadótülésén. Snow doktor térképe akkor nem kapott különösebb figyelmet – mára azonban a világ egyik legismertebb tudományos vizualizációjává vált, amely nemcsak orvosi vagy földrajzi könyvekben tűnik fel, de az adatok vagy információ ábrázolásáról szóló könyvek, cikkek és weboldalak száza is példaként szerepel.

Tematikus ábrázolások

Snow doktor térképe természetesen nem az első olyan térkép, amely járványokkal foglalkozik, betegségek

elterjedését ábrázolja. A XIX. században a térképeket egyre gyakrabban alkalmazták tudatosan a földrajzi térhez köthető, de a valóságban nem látható jelenségek, statisztikai adatok eloszlásának bemutatására. A statisztikai adatok ábrázolásának első korai példája, *William Playfair* gazdasági és politikai „atlasza” Angliában jelent meg 1786-ban. Ebben érdekes módon nem térképek, hanem grafikonok és diagramok voltak. A XIX. század első évtizedeiben különösen a Párizsban működő *Alexander von Humboldt* propagálta a rendszeres adatgyűjtés, a földrajzi vonatkozású mérések és megfigyelések adatainak grafikus ábrázolását.

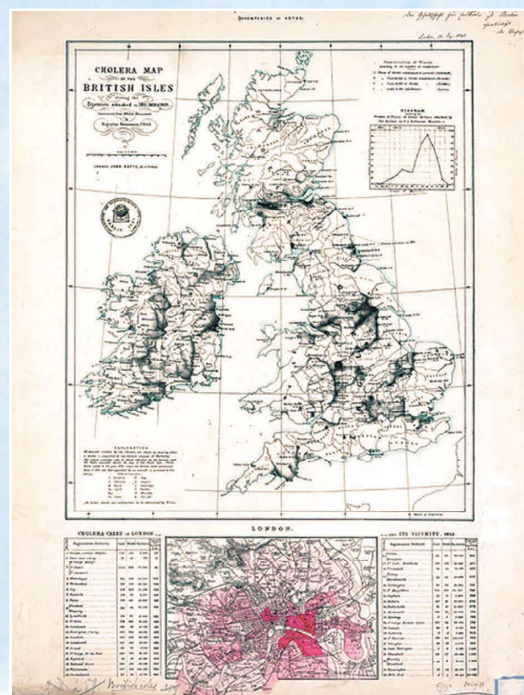
A század elejétől a tematikus térképek igen nagy változatosságban jelentek meg mind témájukat, mind grafikus megoldásaikat illetően a természeti és a társadalmi környezet rejtett eloszlásainak, összefüggéseinek szemléltetésére. A térképek az általános ábrázolásoktól eltérően témájukat egy mesterségesen alkotott térben mutatták be: a tájékozódást segítő néhány fontos térképi elem megtartva, témájuk bemutatására koncentráltak. A vizualizációs eszközök így tették láthatóvá a szemnek láthatatlant.

A jelenségek területi elterjedésének ábrázolására alkalmas grafikus módszer a francia *Charles Dupain* nevéhez fűződik, aki gazdasági statisztikával foglalkozó művében alkalmazta azt először, 1826-ban. A módszert Angliában

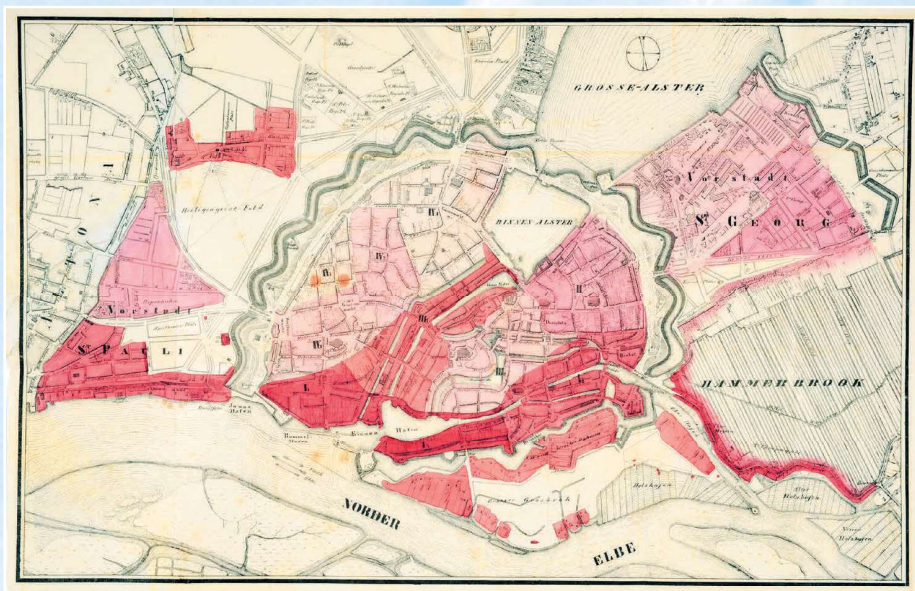
A betegségek elterjedése a Földön (Berghaus, 1849)

Koleramegbetegedések eloszlása Angliában (Petermann, 1852)

A kolera Hamburgban (Rothenburg, 1832)

William Fletcher (1849) és Henry Mayhew (1851) használták a londoni társadalmi különbségek bemutatására.

A társadalmi jelenségek ábrázolásai között már az újkorban megjelentek a betegségek – azon belül is elsősorban a járványok – bizonyos térbeli vonatkozásait bemutató térképek. 1834-ben a párizsi kolerajárvány terjedését mutatták be kartogramtérképen, a különböző árnyalatok az ezer lakosra vetített halálozási rátát jelölték. Hasonló korai példa *Rothenburg* ábrázolása a hamburgi járványról. Angliában a német *August Petermann*, a tematikus kartográfia egyik legnagyobb újtója alkalmazta az árnyalatokat az 1848-as, a korábbi kolerajárványokat és a fertőző betegségek elterjedését, valamint a Brit-szigetek népsűrűségét szemléltető (1852) munkáin. Kolera-térképéhez egy London melléktérképet szerkesztett, amelyen a vörös szín öt árnyalata mutatta a halálozási rátát.

A pontszórás módszerével

A nagyobb területekre, az országra vagy a metropoliszra kiterjedő „morális statisztikák” térképei feltehetően inspirálták Snow doktort is. Az ő adatai azonban viszonylag kis területre vonatkoztak, és értékük éppen részletességükben rejtett. Ezért ennek megfelelően választotta meg ábrázolási módszerét. Nem volt járatos a térkép-szerkesztésben, de racionális elméjével jól látta, hogy olyan térképet kell alkotnia, amely minden egyes adatot tartalmaz és így szemlélteti az eloszlást. A megoldásra éppen alapossága

miatt – mai szemmel – könnyű volt rájönnie: egyszerűen ábrázolta mindazt, amije volt. Mivel pedig adatai az áldozatok lakóhelyére vonatkoztak, lakóépületenként kellett bemutatnia a kolera elhunytak számát.

Ehhez egy olyan térképre volt szüksége, amelyen elég hely állt rendelkezésre, hogy az időközben 578-ra gyűlt áldozatot a megfelelő lakóépület alaprajzában feltüntesse. *Charles Frederick Cheffins* személyében megtalálta az alkalmas munkatársat, mert a műszaki tervek és vasúti térképek rajzolójának saját litográfiai stúdiójában két évvel korábban már készült egy Davies-féle London-térkép. Most ennek a Soho negyedre vonatkozó részletét használták, és a nagyméretarányú térképen fekvő téglalapok jelölték az áldozatokat minden egyes, az alaprajzon ábrázolt házban. A jeleket az épületeken belül oszlopokba rendezték, az utcáfronttal párhuzamosan. Feltüntették még a közutakat és a közterületek neveit is, de a térképi tartalom meglehetősen kevés volt.

Am éppen ebben az egyszerűségében rejtett a vizualizáció nagyszerűsége. Az egyszínű háttér, a kevés vonalas elem ugyanis első pillantásra is kiemelte és elmagyarázta a térkép grafikus üzenetét: a tömör fekete téglalapok jól láthatóan a Broad Street sarkán található közkút köré csoportosultak. Nem egyszerűen szemléltetés ez, hanem bizonyították Snow elméletének helyessége mellett. Ezért tartják ma a szakemberek a világon valaha megjelent tíz legfontosabb térkép egyikének John Snow *pontszórás módszerrel* készült kolera-térképét.

Az 1854-es, nyomókar nélküli közkút rekonstrukciója Londonban, az egykori Broad Street 40 számú házzal szemben. A sarki épületben jelenleg a „John Snow Pub” működik, a bejáratnál egy vöröses gránit járdalap a kút eredeti helyét jelöli.

A szakmai közvéleményt ennek elenére sem sikerült meggyőznie – bár akadtak kivételek, mint például *Henry Whitehead* tiszteletes, aki sokáig ellenzője volt, majd legnagyobb támogatójává vált. A járvány első áldozatát és kiváltó okát neki sikerült azonosítania. Megtudta, hogy a Broad Street 40-ben, a kút melletti épületben lakott Sarah Lewis, akinek öthónapos kislánya, Frances éppen a járvány kitörése előtt halt meg. Az anya a pelenkák mosására használt vizet a ház előtti, utcai pöcögődörbe öntötte, amely alig 1 méterre (!) volt a kúttól. Az alaposabb hivatalos vizsgálat kiderítette, hogy a szennyvíz az előregedett kút falon át szivárgott be az ivóvízbe.

A kolera kórokozóját 1854-ben a firenzei *Filippo Pacini* azonosította, de Snow doktornak akkor szolgáltattott teljes igazságot a történelem, amikor a világhírű bakteriológus, *Robert Koch* 1884-ben ismét felfedezte és megismertette a világgal a kórokozó baktériumot, a *Vibrio cholerae*-t.

TÖRÖK ZSOLT GYÖZÖ
térképész, tudománytörténész, ELTE IK

A cikk az ED_18-1-2019-0030 szerződésszámú projekt (Alkalmazásiterület-specifikus nagy megbízhatóságú informatikai megoldások) Tématerületi kiválósági program kutatásán alapul.